

Верховна Рада в умовах війни: як змінюється баланс між відкритістю, безпекою та ефективністю

В умовах повномасштабної війни Верховна Рада залишається інституцією, яка повинна одночасно підтримувати правову стійкість держави, швидко реагувати на безпекові виклики й водночас не допустити, щоб воєнна необхідність повністю витіснила парламентську дискусію та контроль. Це добре видно з порядку денного останніх років. У 2025 році парламент ухвалив 36 законів у сфері безпеки й оборони, 12 євроінтеграційних законів і здійснив 23 ратифікації міжнародних договорів. Уже в червні 2026 року депутати підтримали зміни до бюджету, які спрямували додаткові 1,56 трлн грн на сектор безпеки й оборони та збільшили загальні річні оборонні видатки до рекордних 4,37 трлн грн. Іншими словами, потреба у швидких рішеннях не зменшується, а навпаки, війна постійно підвищує темп і ціну парламентської роботи.

Однак саме тут виникає головна проблема. У кризових умовах ефективність легко починають ототожнювати з правильністю, а швидкість – із легітимністю. Парламент справді може ухвалювати багато рішень і робити це оперативно. Але якщо суспільство не розуміє, як ці рішення готувалися, хто брав участь в їх обговоренні, які заперечення звучали і чому певні обмеження були визнані необхідними, то формальна результативність не перетворюється на довіру. Війна не скасовує потреби в прозорості та поясненні рішень. Навпаки, вона робить цю потребу ще гострішою, адже кожне парламентське рішення в таких умовах має значно вищу політичну, соціальну й безпекову ціну.

Від повної обережності до поетапного відкриття

Після початку повномасштабного вторгнення парламентська відкритість відійшла на другий план, адже першою реакцією стала логіка максимального захисту. Живі трансляції пленарних засідань були припинені, а особливий режим висвітлення роботи Верховної Ради в умовах воєнного стану закріпили окремою постановою 2022 року. Відсутність трансляцій у реальному часі пояснювалися саме безпековими ризиками.

Певне послаблення почалося у травні 2024 року, коли Голова Верховної Ради підписав розпорядження про допуск журналістів до парламенту під час воєнного стану. Водночас це не було повноцінним поверненням до довоєнної практики. Йшлося радше про обережну, контрольовану форму присутності медіа: журналісти працювали лише в Прес-центрі, список формувався за

ротаційним принципом, а кількість присутніх обмежувалася безпековими вимогами та місткістю найпростішого укриття. Саме тому одночасно в парламенті могли перебувати не більше 30 представників медіа.

4 вересня 2025 року Верховна Рада ухвалила постанову про відновлення прямих трансляцій відкритих пленарних засідань в умовах воєнного стану. Водночас було скасовано попередню норму, яка забороняла поширювати інформацію про перебіг засідання раніше ніж через годину після оголошення перерви. Ще важливішим стало набуття чинності 20 січня 2026 року Закону №4212-IX: він зобов'язав парламентські комітети проводити відкриті засідання, транслювати їх або публікувати відеозапис не пізніше ніж через 24 години після завершення, а також забезпечувати дистанційний доступ журналістів і громадськості до відкритих засідань у форматі відеоконференції.

Парламент фактично визнає, що модель закритості, сформована у 2022 році як вимушена відповідь на шок повномасштабної війни, не може залишатися незмінною роками. Безпека й надалі залишається визначальним обмеженням, але вона вже не сприймається як автоматичне пояснення для будь-якого звуження відкритості. Поступове повернення трансляцій, доступу медіа та відкритості комітетів показує, що навіть під час війни парламентська прозорість може відновлюватися, не одномоментно і не повністю, але як необхідна умова довіри до рішень, які ухвалюються від імені суспільства.

Де обмеження виправдані, а де починається зайва закритість

Водночас не всі обмеження парламентської відкритості можна автоматично сприймати як проблему. В умовах війни є речі, які виглядають не просто виправданими, а необхідними. Розпорядження 2024 року, наприклад, прямо заборонило зовнішню фото- і відеозйомку в межах урядового кварталу, фіксацію постів охорони, стрімінг із Прес-центру, а під час повітряної тривоги зобов'язало журналістів негайно переходити до укриття. Це саме той тип обмежень, без якого воєнний режим доступу був би безвідповідальним. Вони не стосуються змісту політичного процесу, не приховують позиції депутатів і не блокують суспільне розуміння парламентської роботи. Їхня мета зовсім інша – захистити людей, не розкривати чутливу інформацію про безпекову інфраструктуру і не створювати додаткових ризиків для державних інституцій.

Однак важливо, що українське правове поле не дає підстав для безмежної закритості парламенту. Регламент Верховної Ради передбачає закриті пленарні засідання лише для окремо визначених питань і лише за спеціальним рішенням парламенту. Подібна логіка закладена й у новому законі про роботу комітетів: базовим правилом є відкритість, а непублікація матеріалів допускається лише щодо закритих засідань. Тобто сама конструкція парламентської роботи виходить із презумпції відкритості. Обмеження можливі, але вони мають бути конкретними, обґрунтованими й пов'язаними з реальною загрозою.

Саме в цьому проходить ключова межа. Безпека в українській парламентській моделі має бути предметною, а не тотальною. Вона може пояснювати заборону

зйомки охоронних об'єктів, обмеження переміщення журналістів у певних зонах чи перехід до укриття під час повітряної тривоги. Але вона не повинна автоматично виправдовувати брак інформації про перебіг обговорень, позиції учасників процесу або логіку ухвалення рішень.

Які дані мають лишатися публічними

Важливий аргумент проти тези, що війна неминуче робить парламент закритим, – це робота самих цифрових ресурсів Верховної Ради. Попри воєнний стан, офіційний портал і далі публікує порядки денні пленарних засідань, тижневі графіки роботи комітетів, хронологію розгляду питань, результати голосувань, статистику голосувань за обраний період, електронні протоколи, стенограми й стенографічні бюлетені. Так само залишаються доступними інструменти звернень громадян, запиту на публічну інформацію та громадського обговорення законопроектів.

Це важливо, адже відкритість парламенту в сучасних умовах – це не тільки доступ до кулуарів або ложі преси. Це також можливість бачити документи, відстежувати логіку проходження законопроектів, перевіряти результати голосувань та аналізувати роботу комітетів. Така відкритість не створює прямого військового ризику, але дає суспільству інструменти для розуміння й оцінки парламентської роботи.

Станом на червень 2026 року Портал відкритих даних Верховної Ради показує 99 оновлених документів за день. Серед доступних наборів залишалися дані про законодавство, законопроекти, результати голосувань, народних депутатів, оперативну інформацію, а також реєстрацію депутатів на засіданнях комітетів. Тобто навіть в умовах війни парламент не тільки зберіг відкриті реєстри, а й продовжує технічно оновлювати їх майже в режимі реального часу.

Таким чином, відкритими можуть і повинні залишатися тексти законопроектів, інформація про їхніх авторів, висновки комітетів, порівняльні таблиці, поіменні голосування, протоколи, стенограми, записи відкритих засідань, календарі роботи, дані про відвідуваність і значний масив фінансової інформації про сам парламент. Натомість закритими мають бути лише ті дані, які прямо створюють безпекову вразливість: схеми охорони, маршрути переміщення, конфігурація захисту, окремі чутливі оборонні параметри або інформація, що може поставити людей під персональний ризик.

Чому комітети стають головним випробуванням на прозорість парламенту?

Публічна увага зазвичай зосереджується на пленарній залі: саме там відбуваються голосування, звучать політичні заяви і з'являється видимий результат парламентської роботи. Але реальна “кухня” законодавчого процесу значною мірою знаходиться не там, а в комітетах. Саме вони попередньо опрацьовують законопроекти, готують висновки, погоджують правки, формують позицію щодо остаточного тексту і фактично визначають, у якому вигляді документ потрапить до зали. Якщо прозорість недостатня на рівні комітетів, суспільство бачить лише фінальне голосування, але не бачить

головного – як саме закон набув своєї остаточної форми.

Тому для парламенту воєнного часу відкритість комітетів є не менш важливою, ніж трансляції пленарних засідань, а в певному сенсі навіть важливішою. Пленарна зала демонструє фінальне політичне рішення, тоді як комітети дозволяють зрозуміти його походження: які аргументи були враховані, які правки відхилені, хто просував певну редакцію і які ризики обговорювалися до голосування. Без цього парламентська прозорість стає неповною.

У цьому сенсі важливим є Закон №4212-IX. Комітети мають публікувати порядок денний і проекти актів не пізніше ніж за 24 години до засідання, транслювати відкриті засідання або розміщувати їх відеозаписи протягом 24 годин після завершення, оприлюднювати протоколи і стенограми не пізніше наступного робочого дня після підписання, а для дистанційних засідань – заздалегідь надавати журналістам і громадським організаціям посилання для доступу. За змістом це одна з найважливіших реформ парламентської відкритості за час повномасштабної війни, бо вона стосується прозорості самого процесу вироблення рішень.

Однак ухвалення правильного закону ще не означає автоматичної зміни практики. Уже на початку 2026 року моніторинги показували, що значна частина комітетів не була повністю готовою до нових стандартів – ані технічно, ані організаційно. Тому головне інституційне випробування тепер полягає в тому, чи Верховна Рада забезпечить однакове й системне виконання закону всіма 23 комітетами. Бо справжня прозорість парламенту вимірюється не найкращими прикладами окремих комітетів, а мінімальним стандартом, який гарантовано виконується всіма.

Чому довіра залежить від процедурної ясності

Емпіричні дослідження парламентської роботи під час війни показують: навіть після початкового шоку 2022 року законодавчий процес в Україні залишається доволі швидким. Під час 10-ї сесії 31% законів ухвалювалися без обговорення, а 36% — одразу за основу і в цілому. У 44% випадків законопроекти приймали за основу впродовж шести днів після отримання висновку головного комітету, а щонайменше третина ухвалених законів проходила одну з ключових стадій у доволі стислі строки.

Війна справді змінює логіку парламентської роботи: частина рішень не може чекати місяцями, особливо коли йдеться про оборону, бюджет, міжнародну допомогу, мобілізаційні механізми чи виконання зобов'язань перед партнерами. Але саме тому прискорення має супроводжуватися не меншою, а більшою пояснюваністю. Коли часу на довгі дискусії менше, особливої ваги набуває все, що дозволяє суспільству зрозуміти логіку рішення: порядок денний, висновок комітету, стенограма, порівняльна таблиця, позиція уряду, аргументація авторів і публічне пояснення того, чому закон потрібно ухвалити саме зараз.

Показники довіри до Верховної Ради підтверджують, що швидкість сама по собі не створює легітимності. Опитування, оприлюднене Київським міжнародним інститутом соціології, також фіксувало дуже низький рівень довіри до парламенту – 12% довіри проти 70% недовіри. Ці цифри не доводять, що причина саме в непрозорості. Але вони чітко показують інше: інституція може працювати багато та швидко, але не отримувати суспільного кредиту довіри автоматично.

Тому головне питання в тому, чи здатен парламент зробити прискорену процедуру роботи зрозумілою, простежуваною і підзвітною. У мирний час прозорість є стандартом демократичної роботи. Під час війни вона стає ще й способом запобігти помилкам, які можуть підірвати довіру до інституцій у момент, коли ця довіра є частиною національної стійкості.

Баланс, який працює під час війни

У воєнний час питання відкритості парламенту не зводиться до вибору між повною відкритістю та повною закритістю. Набагато важливіше знайти баланс між вимогами безпеки та потребою суспільства отримувати інформацію про роботу Верховної Ради.

Перший шар – це фізична відкритість. Саме вона найбільше залежить від безпекової ситуації: доступ до будівлі, кількість присутніх журналістів, правила фото- і відеозйомки, переміщення всередині парламенту, поведінка під час повітряної тривоги. Тут обмеження можуть бути не лише виправданими, а й необхідними, бо йдеться про захист людей і державної інфраструктури.

Другим шаром є змістова відкритість. Вона має залишатися максимально широкою навіть під час війни. Тексти законопроектів, висновки комітетів, порівняльні таблиці, стенограми, відео відкритих засідань, результати голосувань, календарі роботи й відкриті дані дозволяють суспільству бачити не лише фінальний результат, а й логіку підготовки рішень.

Третій шар – процедурна відкритість. Це здатність парламенту пояснювати власні обмеження: чому певне засідання закрито, чому застосована термінова процедура, які строки скорочені, які матеріали тимчасово недоступні і що громадяни зможуть побачити пізніше. Якщо таких пояснень немає, навіть необхідні обмеження можуть викликати недовіру або запитання щодо їхньої доцільності. Коли ж парламент відкрито пояснює свої рішення, суспільству легше зрозуміти, де йдеться про реальні безпекові потреби, а де – про звичайну організацію роботи в умовах війни.

Таку логіку можна побачити і в тому, як змінювалася робота Верховної Ради протягом 2024-2026 років. Парламент уже давно не працює в режимі максимальної закритості, характерному для перших місяців повномасштабної війни. Поступове повернення журналістів до парламенту, відновлення трансляцій відкритих пленарних засідань, нові правила щодо роботи комітетів і розвиток цифрових інструментів свідчать про спробу знайти баланс між безпекою та підзвітністю. Зрештою, ключове питання полягає не в самому

факті обмежень, а в тому, наскільки вони є обґрунтованими, пропорційними та зрозумілими для суспільства.

Тож, найкраще в таких умовах працює проста й чесна комунікація: пояснювати, що саме обмежується, чому це необхідно, як довго діятимуть ці обмеження і яку інформацію громадяни все одно можуть отримати. Коли парламент відкрито говорить про причини своїх рішень, посилення на безпеку не сприймається як виправдання будь-якої закритості. Навпаки, люди краще розуміють, де справді є ризики, а де держава намагається зберегти прозорість навіть у складних умовах.

Отже, відкритість Верховної Ради під час війни неминуче відрізняється від відкритості в мирний час. Проте це не означає, що вона має зникати. Український досвід показує, що частину традиційних механізмів можна тимчасово обмежувати, водночас зберігаючи доступ до інформації про роботу парламенту. Для громадян важливо бачити, які рішення ухвалюються, хто за них голосує, які документи їх супроводжують і чому в окремих випадках застосовуються винятки. Саме така відкритість допомагає підтримувати довіру до парламенту, не створюючи зайвих ризиків для безпеки держави.